

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

โรคไข้เลือดออก และโรคไข้ปวดข้อชุกชุม เป็นปัญหาทางสาธารณสุขที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและอาจรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิต โรคเหล่านี้สามารถติดต่อได้โดยมียุงลายเป็นพาหะนำโรค การป้องกันยุงลายกัดจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรค และยับยั้งมิให้ระบาดอย่างรุนแรง เขตเทศบาลนครจังหวัดยะลาเป็นพื้นที่ที่มีการแพร่ของโรคเหล่านี้เช่นกัน การศึกษาวิจัย เรื่อง พฤติกรรมการป้องกันยุงลายกัดของประชาชนในพื้นที่ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อนำโดยยุงลาย และสำรวจ รวบรวมวิธีการป้องกันยุงลายกัด และพฤติกรรมการป้องกันยุงลายกัดของประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนครัวเรือนในเขตเทศบาลนครยะลา จังหวัดยะลา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ครัวเรือนในเขตเทศบาลนครยะลา จังหวัดยะลา จำนวน 10,996 ครัวเรือน เลือกตัวอย่างจากตัวแทนครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป สามารถพูด อ่าน และเขียนภาษาไทยได้ จำนวน 403 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น โดยแจกแจงจำนวนหลังคาเรือนตัวอย่างให้ได้สัดส่วน ตามจำนวนหลังคาเรือนที่อยู่ในแต่ละชุมชน ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา ศึกษาแบบภาคตัดขวาง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ตัวแทนครัวเรือนตัวอย่างจาก 403 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 35 - 44 ปี สถานภาพสมรสคู่ นับถือศาสนาพุทธ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบธุรกิจส่วนตัวหรือค้าขายเป็นอาชีพหลัก มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท เป็นส่วนมาก หรือมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนตัวอย่าง 9,650.62 บาท ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านคอนกรีต ลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว มีจำนวนสมาชิก 4 - 6 คนต่อ 1 ครัวเรือน สำหรับในภาพรวมของครัวเรือนตัวอย่าง มีสมาชิกของครัวเรือนทั้งหมด 1,733 คน ประกอบด้วย สมาชิกอายุ 0 - 5 ปี จำนวน 157 คน อายุ 6 - 12 ปี จำนวน 208 คน อายุ 13 - 18 ปี จำนวน 219 คน และ อายุตั้งแต่ 19 ปีขึ้นไป จำนวน 1,149 คน

ประวัติการเจ็บป่วย พบครัวเรือนตัวอย่างที่มีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อนำโดยยุงลาย 104 ครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 25.8 ในจำนวนครัวเรือนที่มีประวัติการเจ็บป่วย พบว่า ส่วน

ใหญ่มีการเจ็บป่วยเพียง 1 โรค จำนวน 91 ครั้วเรือน คิดเป็น ร้อยละ 87.5 หากพิจารณาแยกเป็นรายโรค พบว่า มีการเจ็บป่วยด้วยโรคไข้เลือดออก จำนวน 29 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 7.2 ส่วนใหญ่เจ็บป่วยครั้วเรือนละ 1 มีอายุขณะป่วยอยู่ในช่วง 6 - 12 ปี หรืออายุเฉลี่ย 12.51 ปี มีประวัติการเจ็บป่วยเพียงครั้งเดียว เป็นส่วนใหญ่ สำหรับประวัติการเจ็บป่วยโรคไข้ปวดข้อขลุ่ย พบว่าครั้วเรือนตัวอย่างมีประวัติการเจ็บป่วย จำนวน 88 ครั้วเรือน คิดเป็นร้อยละ 21.8 ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกที่เจ็บป่วยครั้วเรือนละ 1 คน มีอายุขณะป่วยอยู่ในช่วงตั้งแต่ 19 ปี ขึ้นไป หรืออายุเฉลี่ย 30.44 ปี ส่วนใหญ่มีการเจ็บป่วยด้วยโรคไข้ปวดข้อขลุ่ยเพียงครั้งเดียว

วิธีป้องกันขลุ่ยลัดที่นิยมใช้กันมากที่สุด คือ เปิดพัดลมไถ่ขลุ่ย ร้อยละ 89.1 ติดมุ้งลวดในบ้านเรือน ร้อยละ 57.6 และนอนในมุ้ง ร้อยละ 51.4 แต่หากแยกเป็นระดับของการป้องกัน พบว่าครั้วเรือนมีการป้องกันขลุ่ยลัดในระดับบุคคลด้วยการเปิดพัดลมไถ่ขลุ่ยมากที่สุด ร้อยละ 89.1 รองลงมา คือ การนอนในมุ้ง ร้อยละ 51.4 ใช้ไม้ติ่งไฟฟ้า ร้อยละ 39.5 ทายากันขลุ่ย ร้อยละ 19.1 และทาแป้งไถ่ขลุ่ย ร้อยละ 2.5 ตามลำดับ ส่วนการป้องกันระดับครอบครัว พบว่า มีการป้องกันขลุ่ยลัดด้วยการติดมุ้งลวดในบ้านเรือนมากที่สุด ร้อยละ 57.6 รองลงมา คือ การจุกยากันขลุ่ย ร้อยละ 37.2 ฉีดพ่นด้วยสารเคมี ร้อยละ 35.2 ใช้เครื่องไถ่ขลุ่ยไฟฟ้า ร้อยละ 8.9 และใช้สมุนไพรไถ่ขลุ่ย ร้อยละ 8.2 ตามลำดับ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาวิธีการป้องกันขลุ่ยลัดในภาพรวมรายครั้วเรือน พบว่าครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมใช้วิธีการป้องกันขลุ่ยลัดร่วมกันมากกว่า 1 วิธีในการดำเนินชีวิตประจำวัน ร้อยละ 94.3 โดยพบว่า มีรูปแบบการใช้วิธีการป้องกันขลุ่ยลัดร่วมกันทั้งหมด 126 รูปแบบ และรูปแบบที่ใช้กันเป็นส่วนมาก คือ การเปิดพัดลมไถ่ขลุ่ยร่วมกับติดมุ้งลวดในบ้านเรือน ร้อยละ 6.7 รองลงมา คือ เปิดพัดลมไถ่ขลุ่ยร่วมกับนอนในมุ้งและจุกยากันขลุ่ย ร้อยละ 6.5 เปิดพัดลมไถ่ขลุ่ยร่วมกับนอนในมุ้ง ร้อยละ 5.7 เปิดพัดลมไถ่ขลุ่ยร่วมกับใช้ไม้ติ่งไฟฟ้าและติดมุ้งลวดในบ้านเรือน ร้อยละ 3.7 และเปิดพัดลมไถ่ขลุ่ยร่วมกับใช้ไม้ติ่งไฟฟ้า ฉีดพ่นด้วยสารเคมี และติดมุ้งลวดในบ้านเรือน ร้อยละ 3.0

การเลือกใช้วิธีการป้องกันขลุ่ยลัดแต่ละวิธี ส่วนมากมีเหตุผลเนื่องมาจาก การมีประสิทธิภาพในการไถ่ขลุ่ยหรือป้องกันขลุ่ยลัดได้ดี มีความสะดวกในการใช้ และราคาไม่แพงเกินไป สำหรับผู้ที่ไม่ใช้วิธีการป้องกันขลุ่ยลัดแต่ละวิธี เนื่องจาก วิธีนั้นยุ่งยาก ไม่สะดวกในการใช้ และบางวิธียังไม่เป็นที่รู้จักในครั้วเรือนตัวอย่าง นอกจากนี้ ยังเป็นผลมาจากการใช้แล้วไม่ได้ผล และมีการป้องกันด้วยวิธีอื่นที่สามารถทดแทนกันได้อยู่แล้ว

ครั้วเรือนจะเลือกใช้วิธีการป้องกันขลุ่ยลัดเองโดยไม่มีใครมาแนะนำให้ใช้ แหล่งที่มาของวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ ส่วนใหญ่สามารถหาซื้อได้จากร้านค้าในชุมชน การใช้ในครั้วเรือนส่วนใหญ่มีการใช้กันทุกคนในครอบครัว เวลาที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นเวลาในช่วงหัวค่ำ บริเวณที่ใช้ หากเป็น

การป้องกันโดยการทายากันยุงและแป้งไต้ยุง จะทาบริเวณแขนและขา การป้องกันโดยการนอนในมุ้งและการติดมุ้งลวด จะใช้บริเวณที่เป็นสถานที่นอน เช่น ห้องนอน ส่วนวิธีอื่น ๆ ที่เหลือจะใช้ในบริเวณที่สมาชิกครัวเรือนเข้าไปอาศัยอยู่ การใช้ซ้ำสำหรับการทายากันยุงและแป้งไต้ยุง จะทาเพียงครั้งเดียวโดยไม่มีการทาซ้ำ ส่วนความถี่ในรอบสัปดาห์ของการใช้ทุกวิธี ส่วนใหญ่จะใช้เป็นประจำทุกวันในรอบสัปดาห์

กิจกรรมในชีวิตประจำวันของครัวเรือนตัวอย่างที่มีการป้องกันยุงลายกัด จากการสัมภาษณ์ 8 กิจกรรม คือ ทำงาน นอนกลางวัน ประกอบอาหาร รับประทานอาหาร นั่งเล่นหรือพักผ่อน ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือ และนอน ซึ่งทุกกิจกรรมจะนิยมใช้พัดลมมากที่สุด รองลงมา คือ การจุดยาจุดกันยุง ฉีดพ่นด้วยสารเคมี ใช้ไม้ตียุงไฟฟ้า และนอนในมุ้ง นอกจากการป้องกันขณะทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ในครัวเรือนที่มีเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี และครัวเรือนที่มีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อมา โดยยุงลาย จะนิยมป้องกันยุงลายกัดด้วยการเปิดพัดลมไต้ยุง รองลงมา คือ นอนในมุ้ง และนอนในห้องที่ติดมุ้งลวด

อภิปรายผล

การเจ็บป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกในเขตเทศบาลนครยะลา นับเป็นปัญหาสำคัญทางด้านสาธารณสุขที่มีการระบอบอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยะลา, 2552) จากครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 403 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่เคยเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อมา โดยยุงลาย จำนวน 104 ครัวเรือน (ร้อยละ 25.8) คิดเป็น 1 ใน 4 ของครัวเรือนตัวอย่างที่ทำการศึกษา นั้นแสดงให้เห็นถึงการระบาดของโรคติดต่อมา โดยยุงลายที่มีการระบาด และมีการแพร่กระจายของโรคออกไปในวงกว้าง โดยมียุงลายเป็นพาหะนำโรค (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2545) ซึ่งอาจแสดงให้เห็นชัดมากขึ้นถึงการป้องกันยุงลายกัดที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ หรืออาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลา หากพิจารณาเป็นจำนวนสมาชิกครัวเรือนจากประชากรในครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด 1,733 คน มีผู้ที่เจ็บป่วยด้วยโรคไข้เลือดออก 39 คน คิดเป็นอัตราป่วย 2,250.43 ต่อแสนประชากร ซึ่งเป็นอัตราป่วยที่สูงมาก กว่าเกณฑ์ที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดถึง 45 เท่า เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้ที่ 50 ต่อแสนประชากร และมีความสอดคล้องกับสถานการณ์การระบาดของโรคไข้เลือดออก ที่เป็นปัญหาอยู่ในพื้นที่ในปัจจุบัน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยะลา, 2552)

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เจ็บป่วยด้วยโรคไข้เลือดออก ส่วนมากจะมีเพียงคนเดียว อาจแสดงให้เห็นถึงการป้องกันตนเองที่ดี ด้วยการป้องกันยุงลายกัดระดับบุคคล เช่น การเปิดพัดลมไต้ยุง นอนในมุ้ง ใช้ไม้ตียุงไฟฟ้า ทายากันยุง และทาแป้งไต้ยุง และการป้องกันยุงลายกัดครอบครัว

เช่น การติดมุ้งลวดในบ้านเรือน จุกยกันยุง ฉีดพ่นด้วยสารเคมี ใช้เครื่องไล่ยุงไฟฟ้า และใช้สมุนไพรไล่ยุง เพื่อป้องกันไม่ให้โรคแพร่หรือติดต่อมาสู่บุคคลในครอบครัว แต่ก็ยังมีครัวเรือนอีกจำนวน 8 ครัวเรือน (ร้อยละ 27.6) ที่มีสมาชิกในครัวเรือนเจ็บป่วยด้วยโรคไข้เลือดออก มากกว่า 1 คน อาจเป็นเพราะสาเหตุมาจากการติดต่อจากผู้ป่วยไปยังบุคคลในครอบครัวหรือบ้านข้างเคียง โดยไม่มีการป้องกันยุงลายกัดด้วยวิธีต่างๆ ข้างต้น จนเป็นเหตุให้เกิดผู้ป่วยรายที่ 2 และ 3 ตามมา ซึ่งก่อให้เกิดเป็นปัญหาทางสาธารณสุขในพื้นที่ ที่มีการระบาดของโรคอย่างต่อเนื่อง (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2545, หน้า 9-20; กรมควบคุมโรค, 2552 ฉ; World health organization, 2552 c) เมื่อศึกษาชีวิตนิสัยของยุงลาย จะพบว่า หลังจากกัดดูดเลือดเหยื่อแล้วมักเกาะพักในบ้าน ร้อยละ 90 ชอบเกาะพักตามสิ่งห้อยแขวนต่าง ๆ ในบ้าน (สมเกียรติ บุญอยู่บัญชา และบรรยง มาตย์คำ, 2529 อ้างถึงใน กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2545, หน้า 33) จากการศึกษาแหล่งเกาะพักของยุงลายภายในบ้านเรือนที่ พบว่า ยุงลายเกาะพักตามเสื้อผ้าห้อยแขวน เกาะที่มุ้งและเชือกมุ้ง สิ่งห้อยแขวนอื่น ๆ และเกาะพักตามข้างฝา จากข้อมูลดังกล่าว ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนหากไม่มีการป้องกันตนเองจากยุง จะมีโอกาสเสี่ยงต่อการติดเชื้อด้วยโรคไข้จากยุงลายสูงมาก เพราะรอบตัวของผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนมียุงลายล้อมรอบอยู่ตลอดเวลา และการอยู่รวมกันของกลุ่มคนจะทำให้การหาเหยื่อของยุงลายทำได้ง่ายขึ้น และทำให้โอกาสการแพร่เชื้อเป็นไปได้โดยง่ายและรวดเร็ว (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2545, หน้า 33) และเด็กเป็นกลุ่มที่มีอัตราการป่วยและเสี่ยงต่อการเกิดโรคไข้เลือดออกสูง ซึ่งจะอยู่ในช่วงอายุ 6 - 12 ปี หรือมีอายุเฉลี่ยขณะเจ็บป่วย 12.51 ปี เพราะเด็กเหล่านี้ ยังไม่สามารถป้องกันตนเองจากการโดนยุงลายกัดด้วยตนเองได้ มีความจำเป็นต้องให้ผู้ปกครองเป็นผู้ดูแลจัดการให้ โดยเฉพาะเวลาเล่น นอกหลังของเด็ก (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2545, หน้า 9 - 20; กรมควบคุมโรค, 2552 ฉ; World health organization, 2552 c)

วิธีการป้องกันยุงลายกัดส่วนใหญ่ครัวเรือนตัวอย่างจะนิยมใช้หลายวิธีร่วมกัน เช่น การเปิดพัดลมไล่ยุงร่วมกับติดมุ้งลวดในบ้านเรือน การเปิดพัดลมไล่ยุงร่วมกับนอนในมุ้งและจุกยกันยุง การเปิดพัดลมไล่ยุงร่วมกับนอนในมุ้ง การเปิดพัดลมไล่ยุงร่วมกับใช้ไม้ตียุงไฟฟ้าและติดมุ้งลวดในบ้านเรือน และการเปิดพัดลมไล่ยุงร่วมกับใช้ไม้ตียุงไฟฟ้า ฉีดพ่นด้วยสารเคมี และติดมุ้งลวดในบ้านเรือน เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันของสมาชิกในครัวเรือน เพราะกิจกรรมแต่ละอย่างมีลักษณะที่ต่างกัน การเลือกใช้วิธีการป้องกันยุงลายกัดจึงต้องเลือกให้มีความสอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว โดยวิธีการป้องกันยุงลายกัดที่ครัวเรือนตัวอย่างนิยมใช้ 3 อันดับแรก คือ เปิดพัดลมไล่ยุง อาจเป็นเพราะ การเปิดพัดลมไล่ยุง เป็นวิธีที่ให้ประโยชน์ 2 อย่างในเวลาเดียวกัน คือ นอกจากจะไล่ยุงได้แล้ว ยังสามารถคลายร้อนได้ด้วย ผู้ที่ใช้สามารถใช้ได้โดยไม่จำกัดเพศ และวัยของผู้ใช้ โดยมีการใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ใน

ชีวิตประจำวันได้โดยไม่เป็นอุปสรรค แหล่งที่มาของของพัฒลมสามารถหาซื้อได้ทั่วไปในร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านค้าในตัวเมือง และห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ใกล้เคียง ในช่วงเวลาในการใช้สามารถใช้ได้ทุกช่วงเวลาที่มีความต้องการ ส่วนผู้ที่ไม่ใช้วิธีนี้ ส่วนใหญ่ในบ้านมีการติดเครื่องปรับอากาศ สิ้นเปลืองไฟฟ้า และเห็นว่าวิธีนี้ใช้ไม่ได้ผล รองลงมาจากการเปิดพัดลมไต่ยุง วิธีที่ครัวเรือนตัวอย่างนิยมเป็นอันดับที่ 2 คือ ติดมุ้งลวดในบ้านเรือน ซึ่งถือการป้องกันระดับครอบครัว ปัจจุบันมีให้หาซื้อกันได้มากมาย อาจทำด้วยไนลอน หรือ โลหะ แต่จะต้องมีการออกแบบเป็นอย่างดี เพื่อปิดกันช่องไม่ให้ยุงลอดผ่านเข้ามาได้ (กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2545, หน้า 59-66; กรมควบคุมโรค, 2546, หน้า 11-13; กรมควบคุมโรค, 2551, หน้า 6-8; สุวิช ธรรมปาโล, 2551, หน้า 35-38) การสร้างบ้านในปัจจุบันจะนิยมติดมุ้งลวดมาตั้งแต่การสร้างขึ้นในตอนแรก ดังจะเห็นได้จากเหตุผลในการใช้มุ้งลวดเพื่อป้องกันยุงลายกัลดจากผลการศึกษาวิจัย ทั้งนี้ จะมีผู้เขียนแปลนบ้านหรือช่างรับเหมา ก่อสร้างเป็นผู้แนะนำให้แก่เจ้าของบ้าน โดยเฉพาะการติดบริเวณห้องนอน ส่วนผู้ที่ไม่ใช้วิธีนี้เนื่องจากว่า มีข้อจำกัดเกี่ยวกับลักษณะของบ้านเรือนที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการติดตั้งมุ้งลวด และเป็นเพราะมุ้งลวดมีราคาแพงจึงทำให้เป็นข้อจำกัดสำหรับการเลือกใช้วิธีนี้

วิธีที่ครัวเรือนตัวอย่างนิยมเป็นอันดับที่ 3 คือ การนอนในมุ้ง เป็นวิธีการป้องกันยุงลายกัลดที่มีการใช้กันมานาน และมีการรณรงค์ให้ใช้กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ อัจฉรา จันเพ็ชร และวราภรณ์ ศิวคำรพพงศ์ (2549, หน้า 48-60) ที่พบว่า พฤติกรรมที่มีการปฏิบัติในการป้องกันยุง คือ การนอนในมุ้ง และเมื่อนำสัดส่วนการใช้มุ้งไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ สุชาติ โกยกุลย์ และอดิศักดิ์ ภูมิรัตน์ (2540-2544) พบว่า มีสัดส่วนการใช้มุ้งใกล้เคียงกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของ รัชฎาภรณ์ จันทขารี (2550, หน้า 57-58) และ สุรพงศ์ เอียดช่วย (2547, หน้า 61-70) พบว่า มีสัดส่วนการใช้มุ้งมีมากกว่างานวิจัยชิ้นนี้ ประมาณ 1.5 เท่า สาเหตุที่ประชาชนนิยมใช้มุ้งป้องกันยุงกัลด เนื่องจาก มุ้งสามารถป้องกันยุงได้ดี และมีใช้กันมาช้านาน ใช้ง่ายโดยการกางแล้วนอนด้านใน และที่สำคัญมุ้งมีความคงทน ซื่อเพียงครั้งเดียวใช้ได้ นานหลายปีจนกว่าจะขาด หรือแม้แต่ขาดแล้วก็ยังสามารถนำมาซ่อมแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ได้ สถานที่จำหน่ายมุ้งมีทั่วไปในตลาด หรือร้านค้าในชุมชน มีหลายสี หลายขนาดให้เลือก ขึ้นอยู่กับการใช้งาน หรือจำนวนคนที่นอนในมุ้งนั้น ส่วนใหญ่ประชาชนจะใช้มุ้งในตอนกลางคืน เป็นประจำทุกคืน เพื่อนอนหลับพักผ่อน มีส่วนน้อยมากที่กางนอนในเวลากลางวัน ซึ่งเป็นเวลาที่ยุงลายออกหากิน แต่ก็ยังมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ไม่ชอบการนอนในมุ้ง เนื่องจากความรู้สึกที่เกิขึ้นขณะนอน เช่น รู้สึกอึดอัด หายใจไม่ออก ร้อนอบอ้าว หรือแม้แต่แพ้ฝุ่นจากมุ้ง

นอกจาก 3 วิธีข้างต้น คือ เปิดพัดลมไต่ยุง ติดมุ้งลวดในบ้านเรือน และนอนในมุ้ง ที่เป็นที่นิยมใช้แล้ว ยังมีการป้องกันยุงลายกัลดโดยวิธีอื่น ๆ ที่นิยมใช้ตามลำดับถัดไป ได้แก่ ใช้ไม้ติยุง

ไฟฟ้า จุดยากันยุง ฉีดพ่นด้วยสารเคมี ทายากันยุง ใช้เครื่องไล่ยุงไฟฟ้า ใช้สมุนไพรไล่ยุง และทาแป้งไล่ยุง สาเหตุการเลือกใช้แต่ละวิธีก็มีความคล้ายคลึงกัน คือ ใช้เนื่องจาก การมีประสิทธิภาพในการไล่ยุงหรือป้องกันยุงลายกัดได้ดี มีความสะดวกในการใช้ และราคาไม่แพง จนเกินไป สำหรับผู้ที่ไม่ใช่อาจเป็นเพราะ วิธีนั้นมีความยุ่งยาก ไม่สะดวกในการใช้แต่ละครั้ง เช่น การเสียเวลาทายากันยุง และทาแป้งไล่ยุง เป็นต้น และบางวิธียังไม่เป็นที่รู้จักในครัวเรือนตัวอย่าง เช่น แป้งไล่ยุง และสมุนไพรไล่ยุง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นผลมาจากการใช้แล้วไม่ได้ผล หรืออาจมีการป้องกันด้วยวิธีอื่นที่สามารถทดแทนกันได้อยู่แล้ว การเลือกใช้ในแต่ละวิธี ครัวเรือนตัวอย่าง จะเลือกใช้เองโดยไม่มีใครมาแนะนำให้ใช้ หรือให้คำแนะนำ อาจมีบ้างที่มีผลมาจากสื่อโฆษณา เช่น ไม้ติดยุง ไฟฟ้า ทายากันยุง แป้งไล่ยุง ยาจุดกันยุง สารเคมี และเครื่องไล่ยุงไฟฟ้า เป็นต้น แหล่งที่มาของวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ ส่วนใหญ่สามารถหาซื้อได้จากร้านค้าที่อยู่ใกล้บ้านในชุมชน หรือร้านสะดวกซื้อ การใช้ในครัวเรือนส่วนใหญ่มีการใช้กันทุกคนในครอบครัว โดยแต่ละคนอาจเลือกใช้วิธีต่างกันขึ้นอยู่กับความชอบ ความพึงพอใจส่วนตัว และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ใช้ เวลาที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นเวลาในช่วงหัวค่ำ เนื่องจาก เป็นช่วงที่มียุงออกหากินเยอะ แต่ยุงที่ออกหากินในช่วงนั้น อาจมีเพียงเล็กน้อยที่เป็นยุงลาย เพราะชีวนิสของยุงลายจะออกหากินในเวลา กลางวัน ช่วงเวลาที่พบยุงลายได้มากที่สุดมี 2 ช่วง คือ ในเวลาเช้าและในเวลาบ่ายถึงเย็น บางรายงานระบุว่า ช่วงเวลาที่ยุงลายออกหากินมากที่สุด คือ 09.00 - 11.00 น. และ 13.00 - 14.30 น. แต่บางรายงานก็ระบุแตกต่างกันออกไป เช่น 06.00 - 07.00 น. และ 17.00 - 18.00 น. ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่ทำการศึกษา

บริเวณที่มีการป้องกันยุงลายกัดมากที่สุด หากเป็นการป้องกันโดยการทายากันยุงและแป้งไล่ยุง จะทาบบริเวณแขนและขา เนื่องจาก เป็นส่วนที่โผล่ออกมานอกเสื้อผ้า จึงทำให้เอื้อและง่ายต่อการโดนยุงลายกัด ส่วนการป้องกันโดยการนอนในมุ้งและการติดมุ้งลวด จะใช้บริเวณที่เป็นสถานที่นอน เช่น ห้องนอน ส่วนวิธีอื่น ๆ ที่เหลือจะใช้ในบริเวณที่สมาชิกครัวเรือนจะเข้าไปอาศัยอยู่ เช่น การจุดยาจุดกันยุง ฉีดสารเคมี ฉีดสเปรย์ตะไคร้หอม เสียบปลั๊กเครื่องไล่ยุงไฟฟ้าไว้ก่อนที่จะเข้าไปในบริเวณนั้น หรือการนั่งใช้ไม้ติดยุงไฟฟ้าแฉ่งไป-มาขณะอยู่ในบริเวณที่มียุงลาย เป็นต้น การใช้ซ้ำสำหรับการทายากันยุงและแป้งไล่ยุง จะทาเพียงครั้งเดียวโดยไม่มีการทาซ้ำ เนื่องจาก การดำเนินกิจกรรมในช่วงเวลาหัวค่ำเป็นช่วงเวลาที่ค่อนข้างสั้นก่อนที่จะเข้านอน มีการเคลื่อนไหวและเหงื่อออกน้อย ทำให้การออกฤทธิ์ของทายากันยุงและแป้งไล่ยุงสามารถคงทนได้นาน ส่วนความถี่ในรอบสัปดาห์ของการใช้ทุกวิธี ส่วนใหญ่จะใช้เป็นประจำทุกวันในรอบสัปดาห์ เนื่องจาก มียุงมารบกวนทุกวัน

กิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีการป้องกันยุงลายกัจากการสัมผัสมีทั้งหมด 8 กิจกรรมหลัก ๆ ดังนี้

1. ขณะทำงาน ครวเรือนตัวอย่างจะนิยมป้องกันยุงลายกัโดยการเปิดพัดลมวางไว้ใกล้ ๆ กับตัวบุคคล เพื่อเป่าไล่ยุง และยังสามารถช่วยคลายร้อนได้ด้วย บางครวเรือนที่ไม่ใช่พัดลม อาจใช้เครื่องไล่ยุงไฟฟ้า เสียบปลั๊กแล้ววางไว้ใกล้เพื่อไล่ยุง หรือบางครวเรือนอาจฉีดพ่นสารเคมีก่อนที่จะเข้าไปทำงานบริเวณนั้น สาเหตุหลักที่นิยมเลือกใช้วิธีข้างต้นนี้ เพราะทุกวิธีที่กล่าวมาไม่ขัดขวางการดำเนินกิจกรรมหรือการทำงานของสมาชิกครวเรือนเลย จึงทำให้เกิดความสะดวกในการทำงาน

2. นอนกลางวัน มี 2 วิธีที่นิยมใช้กัน คือ การเปิดพัดลม และนอนในมุ้ง แต่ส่วนใหญ่จะนิยมเปิดพัดลมมากกว่า เนื่องจาก ตอนกลางวันนอกจากจะมียุงลายออกหากินแล้ว อากาศร้อนก็ค่อนข้างร้อน การใช้พัดลมจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสม เพราะ สามารถไล่ยุงและคลายร้อนได้ในเวลาเดียวกัน ส่วนครวเรือนที่มียุงลายเยอะ ก็จะใช้นอนในมุ้ง เพราะสามารถป้องกันยุงได้ดีกว่าพัดลม

3. ประกอบอาหาร ในห้องครวของครวเรือนตัวอย่างจะมีการติดตั้งพัดลมเพดานไว้เพื่อจุดประสงค์ คือ คลายร้อน แต่การใช้ประโยชน์นั้น นอกจากคลายร้อนแล้ว ยังเปิดเพื่อไล่ยุงลายที่จะมาดูดกินเลือดของผู้ประกอบอาหารได้ด้วย นอกจากการเปิดพัดลมแล้ว บางครวเรือนที่มียุงลายเยอะ ก็จะมีการจุดยากันยุงร่วมกับการเปิดพัดลมด้วย เพื่อประสิทธิภาพในการป้องกันยุงลายกัที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่มีบางครวเรือนที่อาจใช้การฉีดพ่นด้วยสารเคมีเพียงวิธีเดียวก่อนที่จะเข้าไปประกอบอาหารในห้องครว ซึ่งวิธีนี้ อาจก่อให้เกิดอันตรายหรือการปนเปื้อนสารเคมีในอาหารได้หากใช้ไม่เหมาะสม

4. รับประทานอาหาร เป็นกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องกับการประกอบอาหาร ซึ่งสถานที่รับประทานอาหารก็จะอยู่ใกล้ ๆ กับห้องครว ลักษณะของการรับประทานอาหารแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ แบบนั่งโต๊ะ และแบบนั่งพื้น การรับประทานอาหารแบบนั่งโต๊ะ ส่วนจะเป็นส่วนที่โดนยุงลายกัมากที่สุด เพราะอยู่ในมุมมืดได้โต๊ะ มีการเคลื่อนไหวน้อย และไม่สามารถมองเห็นตัวยุงได้ขณะที่ยุงมาเกาะ และดูดเลือด การป้องกันโดยพัดลมจะเปิดและเป่าบริเวณใต้โต๊ะเพื่อไล่ยุง ส่วนการรับประทานอาหารแบบนั่งพื้น ทุกส่วนมีโอกาสที่จะโดนยุงกัได้เท่า ๆ กัน การเปิดลมจึงเปิดแล้วเป่าไปยังตัวคนโดยตรงเพื่อไล่ยุง นอกจากเปิดพัดลมแล้ว อาจมีการจุดยากันยุงร่วมด้วย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันยุง

5. นั่งเล่นหรือพักผ่อน และ

6. ดูโทรทัศน์ เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะการดำเนินกิจกรรมที่คล้ายกัน ส่วนใหญ่จะอยู่กับที่ไม่ได้เคลื่อนไหวมากนัก และมีโอกาสที่ยุงจะกัเพิ่มขึ้น หากว่าตัวบุคคลมีความเคลื่อนไหวกับ

กิจกรรมที่กำลังทำอยู่ การป้องกันยุงลายกัด นอกจากจะใช้พัดลมแล้ว ครวเรือนตัวอย่างยังนิยมใช้ไม้ตุงไฟฟ้าแฉ่งไป - มาขณะที่นั่งเล่น พักผ่อน และดูโทรทัศน์ บางครวเรือนรู้สึกชื่นชอบในเสียงของไม้ตุงไฟฟ้าเมื่อโดนตัวยุง จึงทำให้วิธีนี้เป็นที่นิยมมากพอสมควร และบางครวเรือนมีการจุดยากันยุงวางไว้ใกล้กับบริเวณที่สมาชิกครวเรือนอยู่ เพื่อไล่อะไรและป้องกันไม่ให้ยุงเข้ามากัดด้วย

7. อ่านหนังสือ ในครวเรือนที่มีนักเรียน นักศึกษาการอ่านหนังสือเป็นกิจกรรมที่ต้องทำกัน จากการศึกษาวิจัย พบว่า ในขณะที่อ่านหนังสือจะเปิดพัดลมเพื่อป้องกันยุงลายกัด และคลายร้อนไปในตัว

8. นอน เป็นกิจกรรมสุดท้ายของวันที่ทุกครวเรือนต้องทำ การนอนเป็นการเปิดโอกาสให้ยุงกัดมากที่สุด ไม่มีการป้องกัน เพราะทุกส่วนของร่างกายจะหยุดนิ่ง ไม่มีการเคลื่อนไหวตลอดจนในขณะที่หลับก็ไม่มีโอกาสที่จะระวังยุงได้เลย จึงจำเป็นต้องมีการป้องกันยุงให้เหมาะสมเพื่อป้องกันการติดโรคด้วย การป้องกันยุงในขณะที่นอนหลับครวเรือนส่วนใหญ่จะใช้พัดลมเพื่อไล่อะไรและคลายร้อนไปในตัว แม้ว่าในห้องนอนจะมีการติดมุ้งลวดแล้วก็ตาม ก็มีโอกาที่ยุงจะเล็ดลอดเข้าไปได้ การเปิดพัดลมจึงช่วยในการไล่อะไรได้ดี ส่วนครวเรือนที่นอนในมุ้ง เป็นการเลือกวิธีที่ป้องกันที่ได้ดีที่สุด หากมุ้งไม่มีการชำรุด การใช้พัดลมของครวเรือนที่นอนในมุ้งจะใช้เพื่อคลายร้อนเท่านั้น

นอกจากการป้องกันยุงลายกัด ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันของครวเรือนตัวอย่างแล้ว การศึกษาการป้องกันยุงลายกัดในครวเรือนตัวอย่างที่มีเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี ก็ที่น่าสนใจ เนื่องจาก เด็กกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากการป้องกันยุงลายกัดมาก ไม่ว่าจะเป็นการโดนยุงลายกัดที่เป็นผลมาจากการป้องกันไม่ได้ผล การเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อมาโดยยุงลายที่เป็นผลมาจากการโดนยุงลายกัด หรือเกิดพิษหรือการแพ้จากการป้องกันโดยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้สารเคมี การจุดยากันยุง การทายากันยุง เป็นต้น จากการศึกษา พบว่า ในครวเรือนตัวอย่างที่มีเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี จะนิยมป้องกันยุงลายกัดด้วยการเปิดพัดลมไล่อะไรมากที่สุด เพราะเป็นวิธีที่ปลอดภัยกับเด็ก สามารถคลายร้อนให้เด็กได้ ซึ่งการเปิดพัดลมจะใช้ควบคู่กับการให้เด็กนอนในมุ้งที่เป็นมุ้งครอบ เพื่อป้องกันยุงลายกัดอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ ในห้องนอน หรือบริเวณที่ให้เด็กอาศัยอยู่ยังมีการป้องกันโดยการติดมุ้งลวดที่ช่องลมระบายอากาศ หน้าต่าง และประตูอีกด้วย แต่มีบางครวเรือนที่ป้องกันโดยการฉีดพ่นสารเคมี และใช้ยาจุดกันยุง ซึ่งเป็นวิธีที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่เด็กได้หากใช้ไม่เหมาะสม จึงอาจเป็นข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ให้มีการศึกษาต่อเพื่อศึกษาและหารูปแบบการใช้สารเคมี และยาจุดกันยุงให้เหมาะสมในบ้านที่มีเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี

สำหรับในครัวเรือนตัวอย่างที่มีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อมาโดยยุงลาย จะนิยมป้องกันยุงลายกัด้วยการเปิดพัดลมไต่ยุงมากที่สุด รองลงมา คือ นอนในมุ้ง และนอนในห้องที่ติดมุ้งลวด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ การเจ็บป่วยช่วยให้เกิดความกลัว และความตระหนัก ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติในการป้องกันโรค (วสันต์ ศิลปะสุวรรณ และพิมพ์พรรณ ศิลปะสุวรรณ, 2542, หน้า 72-75) ในที่นี้หมายถึงการป้องกันยุงลายกัตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้

1.1 เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ยังมีความจำเป็นต้องให้ความรู้ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยไม่ให้โดนยุงลายกัด้วยการป้องกันยุงลายกั เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของโรคไปสู่บุคคลในครอบครัว และบุคคลในละแวกใกล้เคียงในเวลาอันรวดเร็ว เพราะจากผลการวิจัยพบว่า มีครัวเรือนส่วนหนึ่งที่มีสมาชิกในครัวเรือนป่วยด้วยโรคดังกล่าวมากกว่า 1 คน

1.2 ควรนำผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ไปประกอบกับการดำเนินงานควบคุมโรคป้องกันไข้เลือดออก และโรคไข้ปวดข้อยุงลาย เช่น การแจกยาทากันยุงให้กับประชาชน เนื่องจาก ผลการศึกษวิจัย พบว่า มีครัวเรือนตัวอย่างไม่ถึง 1 ใน 5 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ที่มีการใช้ยาทากันยุง หรือแม้แต่การส่งเสริมและแจกสเปรย์ตะไคร้หอมเพื่อใช้ไล่ยุง นอกจากนี้ ยังมีครัวเรือนตัวอย่างไม่ถึง 1 ใน 10 ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด ที่มีการใช้สเปรย์ตะไคร้หอม เหตุผลอันดับแรกที่ไม่ใช้ คือ ไม่ชอบกลิ่นของตะไคร้หอม เพราะฉะนั้น การณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ หรือให้การสนับสนุน ควรพิจารณาด้วยว่าประชาชนจะใช้หรือไม่ เนื่องจาก จะทำให้สูญเสียงบประมาณโดยเปล่าประโยชน์ ควรพิจารณาสิ่งอื่นหรือวิธีการอื่นทดแทน

1.3 ควรมีการประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการที่สามารถป้องกันยุงลายกัแก่ประชาชน เนื่องจาก ยังมีตัวแทนครัวเรือนที่ยังไม่ทราบว่ายังมีวิธีการป้องกันยุงลายกัอื่น ๆ อีก เช่น แป้งทากันยุง ไม้ติดยุงไฟฟ้า เครื่องไล่ยุงไฟฟ้า สมุนไพรไล่ยุง และสารเคมี เป็นต้น

1.4 การใช้วิธีการป้องกันยุงกัแต่ละวิธี ส่วนใหญ่จะไม่มีผู้ใดมาแนะนำ เหตุผลที่ใช้คิดว่าสะดวก จำเป็น และใช้ได้ผล ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะมีฐานความรู้ ความเข้าใจในวิธีการป้องกันยุงกัอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น จึงสามารถนำกระบวนการนี้ไปปรับปรุงใช้กับการส่งเสริมป้องกันโรคต่าง ๆ ได้ โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ต้องการ เมื่อประชาชนมีความรู้สึกว่า มีความจำเป็นต้องใช้หรือปฏิบัติ ก็จะปฏิบัติด้วยเองโดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ใดมาแนะนำ หรือชี้แนะ

1.5 ช่วงเวลาที่ครัวเรือนตัวอย่างมีการป้องกันยุงลายกั พบว่า อยู่ในช่วงเวลาหัวค่ำ และกลางคืน ซึ่งเป็นช่วงที่ยุงลายไม่ได้ออกหากิน ส่วนใหญ่จะเป็นยุงชนิดอื่น เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเข้าใจ

เข้าใจ และสร้างความตระหนักในการป้องกันยุงลายกัดให้ถูกช่วงเวลา โดยเฉพาะกลางวัน เพราะการป้องกันยุงกัดจะทำให้สามารถป้องกันโรคอื่น ๆ ที่เกิดจากยุงได้ด้วย เช่น โรคมาลาเรีย โรคเท้าช้าง โรคไข้สมองอักเสบ เป็นต้น ดังนั้น การป้องกันยุงกัดจึงเป็นวิธีการป้องกันโรคที่ดีที่สุด

1.6 เกือบทุกวิธีการป้องกันยุงกัด ครั้วเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการป้องกันยุงกัดขณะตื่นนอน โดยอาจจะละเลยการป้องกันยุงกัดขณะดำเนินกิจกรรมในตอนกลางวัน การนั่งดูทีวีจนลืมป้องกันตัวเอง หรือไม่รู้สึกรู้สว่าถูกยุงกัด และจากผลการศึกษาวิจัย พบว่า มีครั้วเรือนตัวอย่างจำนวนน้อยที่มีการป้องกันยุงกัดในตอนกลางวัน เพราะฉะนั้น จึงควรทำความเข้าใจ สร้างความตระหนัก และส่งเสริมให้มีการป้องกันยุงกัดขณะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในตอนกลางวันด้วย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อมาโดยยุงลายกับการป้องกันยุงลายกัดเพิ่มเติม เพื่อนำข้อมูลไปพัฒนารูปแบบการป้องกันที่ดีกว่าเดิม

2.2 ควรใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม หรือควบคู่กับแบบสัมภาษณ์ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อค้นหาจุดบกพร่อง หรือข้อผิดพลาดของการใช้วิธีการป้องกันยุงลายกัดในแต่ละวิธี จะทำให้ผู้ศึกษาวิจัยได้ทราบช่องทางการได้รับเชื้อโรคไขเลือดออก และโรคไข้ปวดข้อยุงลายในรายที่มีประวัติการเจ็บป่วยด้วยโรคดังกล่าว

2.3 ควรมีการศึกษาเพิ่มในพฤติกรรมกรรมการป้องกันยุงลายกัดโดยการฉีดพ่นสารเคมีในขณะประกอบอาหาร รับประทานอาหาร และการฉีดพ่นสารเคมีและจุดยากันยุงในครั้วเรือนที่มีเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี เนื่องจาก หากมีการใช้ที่ไม่ถูกวิธีหรือไม่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่สมาชิกครั้วเรือนได้